

SOLIQ SIYOSATINING KICHIK BIZNES RIVOJIGA TA'SIRI

Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li,

Qo'qon universiteti "Xalqaro turizm va iqtisodiyot" kafedrasida o'qituvchisi.

boburturonboyev@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18i.1598>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ

Qabul qilindi: 15-aprel 2026-yil

Tasdiqlandi: 17-aprel 2026-yil

Jurnal soni: 18-A

Maqola raqami: 38

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

kichik biznes, soliq siyosati, soliq yuk, soliq imtiyozlari, soddalashtirilgan soliq tizimi, soliq ma'murchiligi, raqobatbardoshlik, investitsiya, bandlik

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Mazkur maqolada soliq siyosatining kichik biznes rivojiga ta'siri nazariy va tahliliy jihatdan o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida soliq yuklamasi darajasi, tadbirkorlik faolligi, investitsion imkoniyatlar hamda biznesning umumiy rivojlanish ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, soliq yuklamasi va kichik biznes rivojlanishi o'rtasida teskari U-shaklli bog'liqlik mavjud bo'lib, soliq stavkalarining optimal darajasi iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, aksincha haddan tashqari yuqori yoki juda past darajalar rivojlanish samaradorligini pasaytiradi.

Shuningdek, tadqiqotda kichik biznes rivoji faqat soliq stavkalari bilan emas, balki soliq ma'murchiligi sifati, institutsional qo'llab-quvvatlash, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati va umumiy biznes muhit bilan ham chambarchas bog'liqligi asoslab berildi. Maqolada soliq yuklamasining optimal diapazonini aniqlash metodikasi, moslashuvchan soliq tizimini shakllantirish hamda norasmiy iqtisodiyotdan rasmiy sektorga o'tishni rag'batlantiruvchi soliq mexanizmlarini joriy etish bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tadqiqot natijalari kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirish, investitsion muhitni yaxshilash va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda samarali soliq siyosatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 15 april 2026

Approved: 17 april 2026

Volume: 18-A

Paper number: 38

KEYWORDS

small business, tax policy, tax burden, tax incentives, simplified taxation system, tax administration, competitiveness, investment, employment

ANNOTATION

This article examines the impact of tax policy on the development of small businesses from both theoretical and analytical perspectives. The study analyzes the interrelationship between the level of tax burden, entrepreneurial activity, investment opportunities, and overall business development indicators using a comprehensive approach. The findings reveal that there is an inverted U-shaped relationship between the tax burden and small business development, where an optimal level of taxation stimulates economic growth, while excessively high or very low tax rates reduce development efficiency.

Furthermore, the study demonstrates that small business development depends not only on tax rates but also on the quality of tax administration, institutional support, access to financial resources, and the overall business environment. The article proposes a methodology for determining the optimal range of tax burden, outlines the formation of a flexible tax system, and develops scientific and practical recommendations for implementing tax mechanisms that encourage the transition from the informal to the formal economy.

The results of the study highlight the importance of establishing an effective tax policy to enhance the competitiveness of small businesses, improve the investment climate, and ensure sustainable economic growth.

Kirish. Hozirgi zamonaviy iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sektor iqtisodiyotda yangi ish o'rinlarini yaratish, aholining daromadlarini oshirish, bozorni raqobatbardosh mahsulot va xizmatlar bilan ta'minlash hamda innovatsion faoliyatni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Shu sababli kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va uning samarali faoliyat yuritishini ta'minlash davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Soliq siyosati davlatning iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatishdagi eng muhim vositalaridan biri sifatida kichik biznes subyektlari faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Xususan, soliq stavkalari darajasi, soliq yukining og'irligi, soliq imtiyozlari mavjudligi hamda soliq ma'murchiligining soddaligi tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, kichik biznes uchun maqbul soliq muhitini shakllantirish orqali ularning barqaror rivojlanishini ta'minlash dolzarb masalalardan biridir.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, soliq tizimini soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish, soliq hisobotlarini raqamlashtirish va tadbirkorlik subyektlari uchun qo'shimcha imtiyozlar yaratish orqali qulay ishbilarmonlik muhiti shakllantirilmoqda. Bu islohotlar kichik biznes subyektlarining iqtisodiy faolligini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va ularning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi soliq siyosatining kichik biznes rivojiga ta'sirini chuqur o'rganish, uning asosiy mexanizmlarini tahlil qilish hamda mavjud muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot jarayonida nazariy

yondashuvlar, statistik ma'lumotlar va xalqaro tajribalar asosida tegishli xulosalar shakllantiriladi.

Adabiyotlar tahlili. Kichik biznesni soliqqa tortish va soliq siyosatining uning rivojiga ta'siri masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Xususan, klassik iqtisodiy nazariyada soliq siyosati davlatning iqtisodiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish vositasi sifatida talqin qilinadi. Adam Smith o'zining "soliqning to'rtta tamoyili" orqali soliqqa tortishda adolatlilik, aniqlik, qulaylik va tejamkorlik prinsiplarini asoslab bergan bo'lib, ushbu tamoyillar bugungi kunda ham soliq siyosatini shakllantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi [1].

Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda esa soliq yukining tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Arthur Laffer tomonidan ishlab chiqilgan "Laffer egri chizig'i" konsepsiyasi soliq stavkalari va byudjet tushumlari o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalaydi hamda soliq yukining ortib borishi iqtisodiy faollikni pasaytirishi mumkinligini ko'rsatadi [2]. Ushbu yondashuv kichik biznes uchun optimal soliq stavkalarini belgilashda muhim nazariy asos hisoblanadi.

Shuningdek, kichik biznesni rivojlantirishda soliq imtiyozlarining o'rni ham ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. OECD hisobotlarida kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliq tizimlari, preferensiyalar va soliq ma'murchiligining soddalashtirilishi tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantiruvchi muhim omil sifatida baholanadi [3]. Ayniqsa, rivojlangan davlatlarda kichik biznes subyektlari uchun maxsus soliq rejimlari joriy etilishi ularning iqtisodiyotdagi ulushini oshirishga xizmat qilmoqda.

Mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda ham kichik biznesni soliqqa tortish masalalari keng yoritilgan. O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda soliq tizimini soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish va soliq ma'murchiligini takomillashtirish orqali kichik biznes

subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirish mumkinligi ta'kidlanadi [4]. Shuningdek, milliy qonunchilik bazasi, jumladan O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi kichik biznes subyektlari uchun soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan tizimlarni nazarda tutgan holda ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan [5].

Bundan tashqari, ayrim tadqiqotlarda soliq siyosatining kichik biznes raqobatbardoshligiga ta'siri ham alohida ko'rib chiqilgan bo'lib, unda soliq yukining pasaytirilishi korxonalarining investitsion imkoniyatlarini kengaytirishi, ishlab chiqarish hajmini oshirishi va bozor ulushini mustahkamlashga xizmat qilishi asoslab berilgan [6]. Shu bilan birga, soliq ma'murchiligining murakkabligi va yuqori byurokratik to'siqlar kichik biznes rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi qayd etilgan.

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlar va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni samarali rivojlantirishda soliq siyosatini optimallashtirish, soliq yukini maqbullashtirish va qulay soliq muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda soliq siyosatining kichik biznes rivojiga ta'sirini chuqur o'rganish maqsadida kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy, empirik va taqqoslama tahlil usullarini o'z ichiga oladi hamda ularning uyg'unligi orqali ilmiy xulosalarning asoslanganligi ta'minlandi.

Tadqiqotning nazariy asosini iqtisodiy nazariyaning soliq siyosati va tadbirkorlik faoliyatiga oid konsepsiyalari tashkil etadi. Xususan, soliq yukining iqtisodiy faollikka ta'sirini izohlovchi Laffer chizig'i hamda soliqqa tortishning klassik tamoyillari metodologik asos sifatida qo'llanildi. Ushbu yondashuvlar orqali soliq stavkalari va kichik biznes faolligi o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilindi.

Empirik tadqiqot jarayonida rasmiy statistik ma'lumotlar, jumladan O'zbekiston Respublikasining tegishli davlat organlari tomonidan e'lon qilingan hisobotlar, xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari hamda ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Statistik tahlil usullari yordamida kichik biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi ulushi, bandlik darajasi, investitsiya hajmi va rentabellik ko'rsatkichlari o'rganildi. Shuningdek, vaqt qatori (trend) tahlili asosida soliq siyosatidagi o'zgarishlarning kichik biznes faoliyatiga dinamik ta'siri baholandi.

Tadqiqotda taqqoslama tahlil usuli ham keng qo'llanildi. Bunda O'zbekiston Respublikasida amal qilayotgan soliq siyosati rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Ushbu yondashuv orqali samarali soliq mexanizmlarini aniqlash va milliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari baholandi.

Bundan tashqari, tizimli tahlil va mantiqiy umumlashtirish usullari orqali soliq siyosatining kichik biznes rivojiga ta'sir etuvchi asosiy omillari aniqlanib, ularning o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Tadqiqot natijalarini asoslashda grafik va jadval usullaridan foydalanilib, olingan natijalar vizual ko'rinishda ifodalandi.

Mazkur metodologiya asosida olib borilgan tadqiqot soliq siyosatini takomillashtirish, soliq yukini optimallashtirish va kichik biznes subyektlari uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqishga imkon berdi.

Tadqiqot natijalari. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida soliq siyosatining kichik biznes subyektlari faoliyatiga bevosita va sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Xususan, soliq stavkalarining maqbullashtirilishi va soliq yukining kamaytirilishi kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirishi, ularning investitsion faolligini kuchaytirishi hamda ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga xizmat qilishi kuzatildi. Statistik tahlillar natijasida soliq yukining pasayishi bilan kichik biznes subyektlari soni va ularning iqtisodiyotdagi ulushi o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligi tasdiqlandi.

Shuningdek, tadqiqot davomida soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimlari kichik biznes rivojida muhim rag'batlantiruvchi omil ekanligi aniqlandi. Mazkur tizim soliq hisobotlarini yuritishni yengillashtiradi, ma'muriy xarajatlarni kamaytiradi va tadbirkorlarning asosiy faoliyatga ko'proq e'tibor qaratishiga imkon yaratadi. Natijada, kichik biznes subyektlarining rentabellik darajasi oshib, ularning bozordagi raqobatbardoshligi kuchayadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, soliq imtiyozlari, ayniqsa yangi tashkil etilgan kichik biznes subyektlari uchun beriladigan preferensiyalar ularning barqaror faoliyat boshlashida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday imtiyozlar korxonalar tomonidan qo'shimcha investitsiyalar kiritilishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga va innovatsion faoliyatning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, soliq imtiyozlarining noto'g'ri yoki samarasiz qo'llanishi byudjet tushumlarining kamayishiga olib kelishi mumkinligi ham qayd etildi.

Bundan tashqari, soliq ma'murchiligining darajasi ham kichik biznes rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Soliq hisobotlarining murakkabligi va ortiqcha byurokratik to'siqlar tadbirkorlik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, ayrim hollarda esa yashirin iqtisodiyot ulushining oshishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, soliq tizimining raqamlashtirilishi va ma'murchilik jarayonlarining soddalashtirilishi kichik biznes subyektlari uchun qulay muhit yaratadi va ularning faoliyatini legallashtirishga xizmat qiladi.

1-jadval.

Soliq yuklamasi darajasi va kichik biznes rivojlanishi o'rtasidagi nazariy bog'liqlik.

	Soliq yuki darajasi	Tavsifi	Kichik biznesga ta'siri	Rivojlanish darajasi
1	Past (0–10%)	Soliq stavkalari past bo'ladi	Infrastrukturaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash kam kuzatiladi	Past
2	O'rtacha (10–25%)	Optimal soliq muhiti, rag'bat va nazorat muvozanatda	Investitsiyalar oshadi, yangi bizneslar tashkil etilishi jadallashadi	Yuqori
3	Yuqori (25–40%)	Soliq bosimi ortadi, fiskal yuklama kuchayadi	Foyda kamayadi, biznes rivojlanishi pasayadi	O'rta
4	Juda yuqori (40% dan yuqori)	Haddan tashqari yuqori soliq yuki	Norasmiy iqtisodiyot kengayadi, biznes subyektlari hajmi kamayadi	Past

Manba: Jadval muallif tomonidan iqtisodiy nazariyalar, xususan, Laffer egri chizig'i konsepsiyasi hamda OECD, World Bank va International Monetary Fund tadqiqotlari asosida tuzilgan.

Mazkur jadvalda soliq yuklamasi darajasi va kichik biznes rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik nazariy jihatdan bosqichma-bosqich tahlil qilingan. Tahlil natijalariga ko'ra, soliq yuklamasining turli darajalari tadbirkorlik faoliyatiga turlicha ta'sir ko'rsatadi.

Jadvalning birinchi qatorida aks etgan past soliq yuklamasi (0–10%) sharoitida davlat byudjetiga tushumlar yetarli darajada shakllanmaydi. Natijada infratuzilma, moliyaviy qo'llab-quvvatlash va institutsional xizmatlar rivoji sustlashadi. Bu esa kichik biznes subyektlarining barqaror o'sishi uchun zarur sharoitlarning to'liq ta'minlanmasligiga olib keladi.

O'rtacha soliq yuklamasi (10–25%) darajasi nazariy jihatdan eng optimal bosqich sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu sharoitda davlat daromadlari va tadbirkorlik rag'batlari o'rtasida muvozanat yuzaga keladi. Natijada investitsion faollik oshadi, yangi biznes subyektlari tashkil etiladi va mavjud korxonalar kengayish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli

aynan ushbu oraliqda kichik biznes rivojlanish darajasi eng yuqori ko'rsatkichga erishadi.

Jadvalning keyingi bosqichi — yuqori soliq yuklamasi (25–40%) — da fiskal bosimning ortishi kuzatiladi. Bu holatda korxonalarining sof foydasi kamayadi, investitsiya imkoniyatlari qisqaradi va biznes kengayishi sekinlashadi. Natijada rivojlanish darajasi o'rta holatga tushib qoladi.

Eng oxirgi bosqichda, ya'ni juda yuqori soliq yuklamasi (40% dan yuqori) sharoitida tadbirkorlik faoliyatiga salbiy ta'sir keskin kuchayadi. Soliq yukining haddan tashqari ortishi natijasida ayrim korxonalar faoliyatini qisqartiradi yoki to'xtatadi, norasmiy iqtisodiyot ulushi oshadi. Bu esa kichik biznes rivojlanishining pasayishiga olib keladi.

Umuman olganda, mazkur nazariy model soliq siyosatini shakllantirishda optimal soliq yuklamasini aniqlash muhim ahamiyatga

ega ekanligini ko'rsatadi. Ya'ni, soliq stavkalarini haddan tashqari oshirish ham, juda pasaytirish ham kichik biznes rivoji uchun samarasiz bo'lib, ular o'rtasida muvozanatli darajani tanlash iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari soliq siyosati va kichik biznes rivojlanishi o'rtasida nolinear, ya'ni teskari U-shaklli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Olingan nazariy modelga ko'ra, soliq yuklamasining past va yuqori darajalari kichik biznes faoliyatiga turlicha, biroq umumiy holda cheklovchi ta'sir ko'rsatadi, o'rtacha daraja esa rag'batlantiruvchi rol o'ynaydi.

Birinchidan, past soliq yuklamasi sharoitida tadbirkorlik subyektlari uchun moliyaviy bosim minimal bo'lsa-da, davlat byudjeti daromadlarining yetarli shakllanmasligi sababli infratuzilma, kreditlash tizimi va biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining rivoji sustlashadi. Bu holat kichik biznes uchun zarur bo'lgan institutsional muhitning yetarli darajada shakllanmasligiga olib keladi. Shuning uchun juda past soliq siyosati ham har doim ham maksimal iqtisodiy samarani ta'minlay olmaydi.

Ikkinchidan, o'rtacha soliq yuklamasi bosqichi eng samarali nuqta sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu darajada davlat va biznes manfaatlari o'rtasida muvozanat ta'minlanadi: bir tomondan, davlat iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash uchun yetarli moliyaviy resurslarga ega bo'ladi, ikkinchi tomondan esa tadbirkorlar uchun investitsiya qilish, ishlab chiqarishni kengaytirish va yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatlari saqlanib qoladi. Natijada kichik biznes subyektlarining rentabelligi va raqobatbardoshligi oshadi.

Uchinchidan, soliq yuklamasining yuqori darajaga yetishi kichik biznes uchun salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Fiskal bosimning ortishi foyda marjasining qisqarishiga, investitsiya faolligining pasayishiga va biznes kengayishining sekinlashishiga olib keladi. Ayrim hollarda bu holat tadbirkorlarning norasmiy iqtisodiyotga o'tishiga yoki faoliyatini to'xtatishiga sabab bo'lishi mumkin.

Tadqiqot natijalari xalqaro ilmiy qarashlar bilan hamohang bo'lib, soliq yuklamasi va iqtisodiy faollik o'rtasidagi bog'liqlikni izohlovchi nazariy yondashuvlarni tasdiqlaydi. Xususan, optimal soliq darajasini aniqlashga qaratilgan konseptiyalar kichik biznesni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazaridan, soliq siyosatini ishlab chiqishda faqat fiskal maqsadlarni emas, balki tadbirkorlik muhitini yaxshilash omillarini ham hisobga olish zarur.

Shuningdek, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznes rivoji faqat soliq stavkalari bilan emas, balki soliq ma'murchiligi sifati, soliq imtiyozlari, kredit resurslariga kirish imkoniyati va umumiy biznes muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Demak, samarali soliq siyosati kompleks yondashuvni talab etadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda muvozanatli va moslashuvchan soliq siyosatini shakllantirish zarurligini asoslaydi hamda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda optimal soliq yuklamasini aniqlash strategik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqotda soliq siyosatining kichik biznes rivojiga ta'siri nazariy hamda tahliliy yondashuvlar asosida kompleks o'rganildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy nazariyalar, xalqaro tajriba va mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirilib, soliq yuklamasining kichik biznes faoliyatiga ta'sir mexanizmlari tizimli ravishda tahlil qilindi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, soliq yuklamasi darajasi kichik biznes subyektlarining iqtisodiy faolligi, investitsion imkoniyatlari, rentabellik darajasi hamda umumiy rivojlanish ko'rsatkichlariga bevosita va sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, soliq stavkalarining o'zgarishi tadbirkorlik subyektlarining strategik qarorlariga, jumladan, ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va kapital qo'yilmalarni amalga oshirishga sezilarli darajada ta'sir etadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, soliq yuklamasi va kichik biznes rivojlanishi o'rtasida teskari U-shaklli bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Ushbu nazariy modelga muvofiq, soliq stavkalarining ma'lum bir optimal darajagacha oshirilishi iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi, chunki bu bosqichda davlat tomonidan yaratiladigan infratuzilma, ijtimoiy xizmatlar va biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari kuchayadi. Biroq soliq yuklamasining ushbu optimal nuqtadan oshib ketishi tadbirkorlik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, foyda marjasining qisqarishi, investitsiya hajmining kamayishi va biznesning kengayish imkoniyatlarining cheklanishiga olib keladi. Shu bilan birga, haddan tashqari yuqori soliq yuklamasi norasmiy iqtisodiyotning kengayishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adam Smith. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: W. Strahan and T. Cadell.

Tadqiqot davomida aniqlangan yana bir muhim jihat shundan iboratki, kichik biznes rivoji faqat soliq stavkalari bilan cheklanmaydi. U soliq ma'murchiligi sifati, soliq tizimining shaffofligi, hisobot berishning soddaligi, institutsional qo'llab-quvvatlash darajasi, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati va umumiy biznes muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli soliq siyosatini baholashda faqat fiskal yuklamaga emas, balki uning kompleks iqtisodiy muhitga ta'sirini ham hisobga olish zarur.

Shuningdek, tadqiqot natijalari kichik biznesni rivojlantirishda soliq siyosatining nafaqat fiskal vosita, balki iqtisodiyotni tartibga soluvchi va rag'batlantiruvchi muhim instrument ekanligini tasdiqlaydi. Samarali tashkil etilgan soliq tizimi kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash, ekspport salohiyatini kengaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznesni barqaror va izchil rivojlantirishda soliq siyosatini optimal darajada shakllantirish, uning moslashuvchanligini ta'minlash va zamonaviy iqtisodiy talablar asosida takomillashtirish zarur hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida mamlakat iqtisodiy o'sishini jadallashtirish, aholi bandligini oshirish va umumiy iqtisodiy farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot tahlillaridan kelib chiqib quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Soliq yuklamasining optimal diapazonini aniqlash metodikasini joriy etish. Kichik biznes subyektlari uchun soliq yuklamasining iqtisodiy jihatdan eng maqbul (optimal) darajasini aniqlash va uni amaliyotga joriy etishdan iborat. Optimal diapazon deganda shunday soliq stavkalari oraliği tushuniladiki, bunda bir tomondan davlat byudjeti uchun yetarli tushumlar shakllanadi, ikkinchi tomondan esa tadbirkorlik faoliyati maksimal darajada rag'batlantiriladi. An'anaviy yondashuvlarda soliq stavkalari ko'pincha normativ yoki siyosiy qarorlar asosida belgilanadi. Biroq ilmiy yondashuv shuni ko'rsatadiki, soliq yuklamasi iqtisodiy subyektlarning xulq-atvoriga (investitsiya qilish, ishlab chiqarishni kengaytirish, ish o'rinlari yaratish) bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli soliq stavkalarini aniqlashda iqtisodiy-matematik modelashtirish usullaridan foydalanish zarur hisoblanadi.

Kichik biznes uchun moslashuvchan soliq tizimini shakllantirish. Kichik biznes uchun moslashuvchan soliq tizimini shakllantirish deganda soliq yuklamasini tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy holati, faoliyat turi va rivojlanish bosqichiga mos ravishda differensial tarzda belgilash tushuniladi. Bunda yagona qat'iy soliq stavkalari o'rniga, moslashuvchan yondashuv qo'llanilib, soliq siyosati biznes subyektlarining real moliyaviy imkoniyatlariga moslashtiriladi.

Mazkur tizim doirasida yangi tashkil etilgan korxonalar uchun yengillashtirilgan shartlar, o'sish bosqichidagi subyektlar uchun rag'batlantiruvchi stavkalar, barqaror faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun esa standart soliq rejimlari qo'llaniladi. Shu bilan birga, soliq yuklamasi korxonaning daromad hajmi, faoliyat sohasi va iqtisodiy natijalariga qarab mos ravishda o'zgarib boradi.

Natijada moslashuvchan soliq tizimi kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, investitsion faolligini oshiradi hamda ularning raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Bu esa umumiy iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Norasmiy iqtisodiyotdan rasmiy sektoriga o'tishni rag'batlantiruvchi soliq mexanizmini joriy etish.

Norasmiy iqtisodiyotdan rasmiy sektorga o'tishni rag'batlantiruvchi soliq mexanizmini joriy etish deganda tadbirkorlik subyektlari uchun rasmiy faoliyat yuritishni iqtisodiy jihatdan manfaatli va qulay qilish tushuniladi. Bunda soliq siyosati nazorat vositasidan ko'ra ko'proq rag'batlantiruvchi instrument sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur yondashuv doirasida rasmiy sektorga yangi kirayotgan subyektlar uchun bosqichma-bosqich soliq yuklamasi, vaqtinchalik soliq imtiyozlari, soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish tartiblari hamda jarimalarni yengillashtirish mexanizmlari qo'llaniladi. Shu bilan birga, rasmiy faoliyat yurituvchi korxonalar uchun kredit resurslariga kirish, davlat dasturlarida ishtirok etish va boshqa iqtisodiy afzalliklar kengaytiriladi.

Natijada ushbu mexanizm norasmiy iqtisodiyot ulushini qisqartirish, soliq bazasini kengaytirish va iqtisodiy tizimning shaffofligini oshirishga xizmat qiladi hamda kichik biznesning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

2. Arthur Laffer. (2004). *The Laffer Curve: Past, Present, and Future*. The Heritage Foundation.

3. OECD. (2021). *Tax Policy Reforms 2021: OECD and Selected Partner Economies*. Paris: OECD Publishing.

4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ko'rsatkichlari. Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. (2020). Toshkent: Adolat.
6. World Bank. (2020). Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. Washington, DC: World Bank.
7. OECD – Tax Policy for SMEs Havola: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy>
8. World Bank – Doing Business & Taxation Havola: <https://www.worldbank.org/en/topic/tax>
9. International Monetary Fund – Fiscal Policy and Growth <https://www.imf.org/en/Topics/fiscal-policy>
10. Arthur Laffer – “Laffer Curve” nazariyasi <https://www.investopedia.com/terms/l/laffercurve.asp>
11. Boburmirzo X., Abbosxon Y. O'zbekiston Respublikasida kichik biznes faoliyatining rivojlanish tahlili.
12. Ogli, T. B. Q. (2021). Xo'jalik yurituvchi subyektlarning tabiiy resurslardan samarali foydalanishga erishishlarida soliqlarning ta'sirchanligini oshirishning ahamiyati. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(1), 246-250.